

МОНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОГО СЕЛА (з архівної спадщини вченого Василя Пастущина (1889–1958))

Валентина Борисенко

В Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (АНФРФ ІМФЕ) від 1945 року зберігається унікальний рукопис з мікроісторії та етнографії українського поліського села Дрочево Берестейського повіту (нині — с. Дрочево Малоритського р-ну Брестської обл., Білорусь), дослідження в якому були проведені ще в 1938 році маловідомим і до сьогодні етнологом Василем Пастущиним*.

Розуміючи наукову і суспільну значимість вивчення історії конкретного поселення, що належить до актуальних напрямів сучасної науки, вважаємо за необхідне оприлюднити цей надзвичайно цінний рукопис, який стосується життєдіяльності та побуту мешканців одного поліського села на період 1940-х років ХХ ст.

Василь Пастущин підійшов до монографічного вивчення окремого населеного пункту за науковими вимогами. Він вибрав поліське село, що розташовувалося далеко від доріг, якими можна було добратися до міста і мало поганий комунікаційний зв'язок, а це свідчило про кращу збереженість там архаїчних компонентів народної культури. Учений застосовував відомий в етнології психологічний метод зближення із селянами, щоб завоювати в них довіря. Дослідник спочатку відповідав на численні запитання селян, як одягаються та поводяться молоді люди в його краї, які вони на вроду, характер тощо. Потім опитував селян оповідачів різних вікових категорій з ділянок побутового та господарського життя. Звертав увагу на найменші деталі традиційної культури: на поселення та розташування житлових і господарських будівель, на типи житла та

Василь Пастущин

внутрішнє планування, особливості наповнення інтер'єру хати, сіней, комори. Детально описав спосіб господарювання, умови праці, зокрема ночівлю селян під час жнив у полі, знаряддя обробітку землі, види вирощуваних культур, обряди після завершення жнив тощо. Значну увагу він приділив вивченню скотарства. Вказав на кількісні характеристики при розведенні великої рогатої худоби, коней, овець, на розподіл праці між чоловіками і жінками, дівчатами і хлопцями. Не оминув навіть назв домашніх тварин і зауважив особливу турботу селян до худоби. Описуючи привласнюючі форми промислів, автор зауважив, що мисливство і рибальство мали допоміжне зна-

* АНФРФ ІМФЕ, ф. 14-2, од. зб. 22, арк. 1–102.

чення, оскільки потребували дозволу влади і для рибальства було обмаль водойм, проте значив особливу роль збиральництва в лісах, якому надавалося значно більше уваги, ніж садівництву. Дари лісу: гриби, малина, різні ягоди, горіхи — були вагомим додатком до забезпечення життєдіяльності селян, адже частину зібраного не лише споживали, лікувалися ним, але й продавали.

Не оминув учений детального розгляду функціонування різних домашніх ремесел, уміння майже кожного господаря забезпечувати себе необхідними предметами: боронами, діжками, граблями, дитячими візками, колісками, скринями та іншим необхідним домашнім начинням.

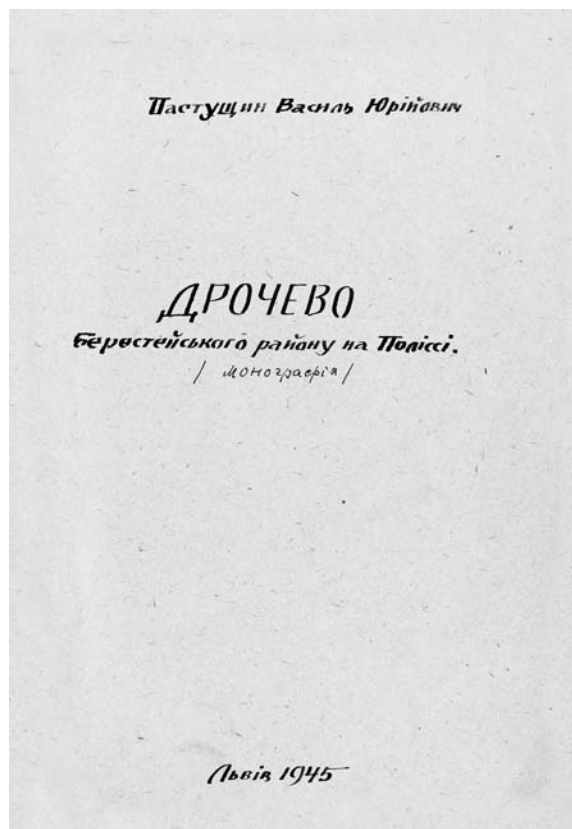
Належна увага приділялася буденній та святковій носі селян, їжі й напоям, специфіці обрядового родинного життя, а також календарній обрядовості. Це монографічне дослідження було підготовлене до друку й обговорене на засіданні Львівського відділення фольклору та етнографії під керівництвом Ф. Колесси [4, с. 45]. З невідомих нам причин воно не було опубліковане.

Учені Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема С. Макаручук, І. Гілевич, на основі архівних матеріалів зробили помітний внесок у дослідження наукового доробку та життєпису етнологів, істориків і мовознавців В. Пастушина [5; 1, с. 121; 3, с. 41–42].

Василь Пастушин народився 17 квітня 1889 року в с. Братківці Стрийського повіту (нині — Стрийського р-ну Львівської обл.).

Навчався в сільській початковій школі, 1911 року закінчив класичну державну польську гімназію в Стрию. Очевидно, він гарно володів іноземними мовами, у тому числі й грецькою та латиною, адже його ще під час літніх канікул запросили підготувати з грецької мови свого однолітка, майбутнього відомого композитора Н. Нижанківського, з чим він добре впорався за кілька місяців [2, с. 245–246].

За даними біографів В. Пастушина, він після закінчення гімназії вивчав класичну філосо-

Титульна сторінка рукопису В. Пастушина

фію та етнографію на філософському факультеті Львівського університету. Навчання перервала Перша світова війна. Під час складних воєнних років (1914–1920) молодий дослідник учителював у середніх школах, що були створені для українських переселенців на території Австрії та Чехословаччини. Якраз там, працюючи з вихідцями з різних українських територій, він почав аналізувати локальні особливості культури та мови українців. Окрім інших локальних груп, зацікавився культурою поліщуків.

У 1920–1922 роках дослідник продовжив своє навчання в Австрії в університеті м. Граца, де отримав наукове звання доктора філософії за працю «Одяг індоєвропейського народу», яка була написана під керівництвом відомого лінгвіста та етнологів проф. Рудольфа Мерінгера та доктора Райхелта [2, с. 249].

У 1923–1925 роках молодий учений викладав грецьку, латинську та німецьку мови, а також вступ до філософії в Українській гім-

назії імені Володимира Великого в Рогатині. У 1926 році він успішно пройшов переатестацію на підтвердження його докторського ступеня в Ягеллонському університеті в Кракові. Опісля мав ряд публікацій з історії, мовознавства, педагогіки на сторінках тогочасних періодичних видань. Багато уваги приділяв взаємозв'язкам германського та слов'янського світів з давніх часів.

Але, мабуть, найбільше вабила вченого все-таки етнологія, і він у 1938 році під впливом уже відомих йому стаціонарних дослідів Н. Заглади, Ю. Павловича та інших членів Етнографічної Комісії ВУАН (1920–1933) поїхав у першій половині серпня (якраз на жнива, на що селяни йому вказували, що треба приїжджати у час, коли вони вільні від нагальної роботи) до с. Дрочево Берестейського повіту Поліського воєводства Речі Посполитої. Це було не так легко, бо за наявність будь-якої технічної фіксації матеріалу могли б заарештувати. Тому він не мав ні фонографа, ні фотоапарата. Пастущин обрав метод безпосереднього спостереження та методику стаціонарного дослідження, що дає плідний матеріал для теоретичних узагальнень. Працював у селі майже до кінця вересня.

В. Пастущин записував фольклорно-етнографічний матеріал від людей різних вікових категорій, щоб побачити динаміку змін у поглядах старшого й молодшого покоління. Він знайшов помешкання в школі. Йому багато в чому допомагали вчителька Наталія Флюнт та місцевий парох отець Кость Кедрич. Вони добре знали людей у цьому селі й багато чого могли пояснити дослідникові. Описаний де-

тально побут селян с. Дрочево автор не зумів опублікувати і в 1945 році здав до архіву Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії (нині ІМФЕ ім. М. Т. Рильського). З окремих документів, заяв про відрядження, які зберігаються в архіві Львівського національного університету імені Івана Франка, відомо, що дослідник підтримував стосунки з етнографами Києва і, мабуть, у 1953 році хотів захищати дисертацію, але з невідомих причин цього не сталося**. Упродовж 1946–1958 років Василь Юрійович (сам писав по батькові – Юрович) Пастущин викладав на кафедрі класичної філології у Львівському університеті, де в 1953 році йому було присвоєне звання доцента. Його шанували як видатного мовознавця, котрий досконало володів, окрім української мови, ще й латинською, грецькою, польською, німецькою та російською, а також англійською, французькою та чеською мовами. Інтерес вченого до етнології не зникав, упродовж 1944–1948 років він працював на посаді старшого наукового співробітника Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР під керівництвом Філарета Колесси. Якраз у ці роки він опрацьовував польовий матеріал і готував монографічне дослідження «Село Дрочево Берестейського району на Поліссі», яке тільки сьогодні зможе побачити світ. У цьому номері публікуємо першу частину рукопису.

** Висловлюю сердечну вдячність кандидату історичних наук Роману Тарнавському за надіслані копії, що стосуються біографії вченого, з архівів Львова.

1. *Гілевич І.* Експедиційне дослідження Полісся в повоєнний період (1944 – поч. 1960-х рр.) / Ігор Гілевич // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : Зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 9.

2. *Гілевич І.* Життєвий і науковий шлях етнолог, історика та мовознавця Василя Пастущина (1889–1958) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2013. – Вип. 49.

3. *Гілевич І.* Українська етнографічна наука у першому повоєнному десятилітті та польові до-

слідження Полісся / Ігор Гілевич // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2008. – Вип. 43.

4. *Колеса Ф.* Обнова української етнографії й фольклористики на західних областях УРСР / упорядкув., підгот. тексту, передм., комен., додатки І. Коваль-Фучило. – К., 2011.

5. *Макарчук С.* Етнографічні дослідження побуту робітників України в 50-х–60-х рр. ХХ ст. / Степан Макарчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2012. – Вип. 47. – С. 22–34.